

IOAN NECULCE

BULETINUL MUZEULUI MUNICIPAL
„REGINA MARIA” IAȘI

V

Seria a III-a

— 2023 —

COLEGIUL DE REDACȚIE:

MIRCEA CIUBOTARU, ȘTEFAN S. GOROVEI, LAURENȚIU RĂDVAN,
CĂTĂLIN TURLIUC, VASILE COTIUGĂ, PETRONEL ZAHARIUC,
AURICA ICHIM, director al Muzeului Municipal „Regina Maria”

COMITETUL DE REDACȚIE:

MARIUS CHELCU (redactor șef),
INA CHIRILĂ (secretar de redacție), ALEXANDRU GOREA (secretar adjunct de redacție).

TEHNOREDACTARE:

MARIUS RISTEA

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

„Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal „Regina Maria” Iași
apare o dată pe an.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb, ca și orice corespondență se vor trimite pe adresa redacției: Muzeul Municipal „Regina Maria” din Iași, str. Zmeu 3, Iași 700400 – Iași, România, tel./fax: +40 332 408 185, e-mail: buletin.neculce@gmail.com, <http://muzeis.ro/>

ISSN 2668-7887
ISSN-L 2668-7887

© MUZEUL MUNICIPAL „REGINA MARIA” IAȘI

IOAN NECULCE

BULETINUL MUZEULUI MUNICIPAL
„REGINA MARIA” IAȘI

V

București 2023

Cuprins

Marius Chelcu	
<i>Conferința anuală de istorie a orașului și un nou număr al revistei</i>	7

Pe drumurile orașului: distanțe, sunete, popasuri

Laurențiu Rădvan	
<i>Care au fost primele străzi din Iași?</i>	11

Iuliana Brătescu	
<i>Sunetele Iașului. Peisajul sonor al unui oraș din perioada secolelor XVIII - începutul secolului al XIX-lea</i>	25

Andrei Mihai Rîpanu	
<i>„Scriori către tovarășul”. Situația populației ieșene în pragul vizitei de lucru din iulie 1976</i>	37

Orașul și reperele sale spirituale: credință, civism, educație

Dorina Topală	
<i>Biserica Sfântul Nicolae Ciurchi. O ctitorie din Dealul Tătărașilor (sec. XVIII-XIX)</i>	47

Liviu Brătescu	
<i>Câteva date privind contribuția lui A.D. Xenopol la dezvoltarea asociaționismului ieșean</i>	61

Felicia Iosif	
<i>Contribuții documentare despre o instituție necunoscută. Casa de Sfat și Citire „A.D. Xenopol” – din Iași (1924-1962)</i>	73

Orașul din penumbră: reconstituiri, descoperiri, clarificări

Silviu Văcaru	
<i>O săptămână din activitatea Eforiei urbei Iași în anul 1835</i>	85

Marius Chelcu, Cosmin Ceucă	
<i>Umbra lui Eiffel la Iași, sau cum mândria locală naște mituri</i>	97

Andrei Puiu	
<i>De la episcopi diecezani la ordinari substituiți: o privire asupra liderilor diecezei romano-catolice de Iași (1884-1989)</i>	107

Orașul în patrimoniul arhivistic

Mariana Ursachi

Colecția de stare civilă de la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale..... 131

Ștefan S. Gorovei,

De la Fălticeni la Iași: familia Șiadbei (Șiadbey)..... 145

Aurelia Felea,

*Orașul Iași pe harta relațiilor româno-sovietice, reflectate în producția cinematografică din
RSS Moldovenească* 153

Evocări

Ioan Opreș

Răzvan Emil Theodorescu – așa cum l-am cunoscut 175

Viața muzeului

Alexandru Gorea

*Cronica evenimentelor culturale și științifice desfășurate de Muzeul Municipal „Regina
Maria” din Iași în anul 2023.....* 201

Abrevieri 255

Orașul Iași pe harta relațiilor româno-sovietice, reflectate în producția cinematografică din RSS Moldovenească *

Aurelia Felea**

La baza prezentării de față se află intenția autoarei de a oferi cercetătorilor în științe sociale și umaniste, în general, și istoricilor cu preocupări pentru trecutul orașului Iași, în particular, o privire de ansamblu asupra unei categorii de surse încă puțin valorificate și anume aceea a documentelor cinematografice. Sursele filmice își vădesc relevanța pentru cercetările științifice din ultimele decenii atât în sensul recuperării faptelor cât și a imaginării și reconstrucției unor spații geografice și de habitat, a stărilor de spirit în contexte sociale anume, a particularităților comportamentale și caracterologice ale actorilor sociali. O repertoriere a filmelor documentare și a revistelor cinematografice aflate în custodia arhivelor din Republica Moldova ne-a permis identificarea a câteva zeci de documente pe subiecte legate de instaurarea regimului comunist în România și de relațiile româno-sovietice. Drept urmare, s-a putut constata prezența remarcabilă pe harta interacțiunilor româno-sovietice a localităților Iași, Galați, Chișinău, Ungheni, Vulcănești și a zonelor adiacente. În cele ce urmează propunem o descriere a documentelor filmice păstrate de Agenția Națională a Arhivelor (ANA), care pun în evidență dinamica relațiilor româno-sovietice și momente din viața politică, social-economică și culturală a orașului Iași.

Fondul arhivistic de stat al Republicii Moldova înglobează documente cinematografice – filme documentare, didactice, de popularizare a cunoștințelor științifice, reviste satirice și de informație curentă, filme ficționale. Din cele peste 2.200 de pelicule aflate în custodia ANA cea mai mare parte a fost turnată în RSS Moldovenească. Câteva zeci de filme au fost realizate în studiouri din alte republici sovietice: Studioul Central de Filme Documentare din orașul Moscova, „fabrica” de filme „Černomorskaja” din orașul Odesa, studioul de filme din orașul Kiev. Filmele turnate în studiouri din afara RSSM

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței Anuale a Muzeului Municipal „Regina Maria” (IV), cu tema: *Din istoria orașului Iași: oameni, locuri, instituții*, 25-26 august 2023.

** Dr., Arhivist, Direcția Documente Cinematografice și Audiovizuale în cadrul Agenției Naționale a Arhivelor, Republica Moldova.

sunt, în principal, ediții ale unor reviste cinematografice, proiectate, de regulă, în cinematografe înainte de demonstrarea filmelor artistice¹.

Un șir de documente cinematografice se referă la desfășurarea operațiunilor militare în primăvara și în vara anului 1944, momente cruciale în istoria recentă a României². Acestea abordează subiecte precum deplasarea trupelor sovietice, forțarea de

¹ Este vorba despre revistele *Sojuzkinojurnal* (Союзкиножурнал (rus.): Revista cinematografică unională), *Kinonedelja* (Кинонеделя (rus.): Săptămâna cinematografică), *Kinoletopis'* (Кинолетопись (rus.): Cronica cinematografică), *Novosti Dnja* (Новости дня (rus.): Noutățile zilei).

² În *Moldova eliberată* (1944, regizor L. Cristi, Studioul Central de Filme Documentare), Agenția Națională a Arhivelor (citată în continuare ANA), cinemateca, unitate arhivistică (citată în continuare u. a.) 909; *Pobeda na Juge* (Победа на Юге (rus.): Victoria pe direcția Sud), 1944, regizor L. Varlamov, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 1311; *Kinoletopis'*. *Sjužet „За Днестром. Вступление войск 2-го Украинского фронта в г. Сороки* (Кинолетопись. Сюжет „За Днестром. Вступление войск 2-го Украинского фронта в г. Сороки” (rus.): Cronica cinematografică. Secvența „Trecerea râului Nistru. Intrarea trupelor Frontului 2 Ucrainean în orașul Soroca”, 1944, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 918; *Kinoletopis'*. *Sjužet „Likvidacija nemeckoj grupirovki jugo-zapadnee Kišiniova vojskami 3-go Ukrainского фронта”* (Кинолетопись. Сюжет „Ликвидация немецкой группировки юго-западнее Кишинева войсками 3-го Украинского фронта” (rus.): Cronica cinematografică. Secvența „La Prut. Lichidarea de trupele Frontului 3 Ucrainean a grupării de armate germane la sud-vest de orașul Chișinău”, 1944, operator de imagine Graciov, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 919; *Kinoletopis'*. *Sjužet „Čerez Dnestrovskie plavni”* (Кинолетопись. Сюжет „Через Днестровские плавни” (rus.): Cronica cinematografică. Secvența „Trecerea luncii râului Nistru”, 1944, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 920; *Kinoletopis'*. *Sjužet „V Dnestrovskih plavnyah. Pereprava čerez Dnestrovskie Plavni”* (Кинолетопись. Сюжет „В Днестровских плавнях. Переправа через Днестровские плавни” (rus.): Cronica cinematografică. Secvența „În lunca inundabilă a râului Nistru. Trecerea [trupelor Armatei Roșii] a luncii râului Nistru”, 1944, operator de imagine Stoianovskij, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 921; *Kinoletopis'*. *Sjužet „Gorod Bel'cy. Vstuplenie vojsk 2-go Ukrainского фронта в город Бельцы* (Кинолетопись. Сюжет „Город Бельцы. Вступление войск 2-го Украинского фронта в город Бельцы” (rus.): Cronica cinematografică. Secvența „Orașul Bălți. Intrarea unităților Frontului 2 Ucrainean în orașul Bălți”, 1944, operatori de imagine A. Șnaiderov & Iașciun, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 922; *Kinoletopis'*. 1944 god. „Kinoreportaž s frontov Otečestvennoj vojny. Černovcy. I-ij Ukrainskij front. Perehod vojskami Krasnoj Armii gosgranicy (Кинолетопись 1944 год. „Кинорепортаж с фронтов Отечественной войны. Черновцы. I-й Украинский фронт. Переход войсками Красной Армии Госграницы” (rus.): Cronica cinematografică a anului 1944. „Reportaj de pe fronturile războiului pentru apărarea patriei. Cernăuți. Frontul 1 Ucrainean. Unitățile Armatei Roșii au trecut granița de stat”, 1944, operatori de imagine G. Moghilevski, M. Oșurkov & V. Smorodin, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 1309; *Kinoletopis'*. 1944 god. „Pereprava vojsk čerez reku (Кинолетопись 1944 год. Переправа войск через реку (rus.): Cronica cinematografică a anului 1944. Trecerea râului de unități(le) [Armatei Roșii], 1944, operatori de imagine [V.] Eșurin, Bâkov & Pavlov, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 1312; *Kinoletopis'*. *Nastuplenie na Kišiniov* (Кинолетопись. Наступление на Кишинев (rus.): Cronica cinematografică. Ofensiva pentru cucerirea orașului Chișinău, 1944, Studioul Central de Filme Documentare); ANA, cinemateca, u. a. 1480; *Kinoletopis'*. *Komandovanie 3-go i 2-go Ukrainskih frontov, april'–mai 1944 goda* (Кинолетопись. Командование 3-го и 2-го Украинских фронтов, апрель–май 1944 года (rus.): Cronica cinematografică. Comandamentul Frontului 3 și 2 Ucrainean, aprilie–mai 1944, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 1559 (Documentul este remarcabil prin faptul că a fost filmat comandamentul Frontului 3 și 2 Ucrainean, generalii F. I. Tolbuhin, V. I. Laiok, N. E. Berzarin, A. S. Jeltov, N. A. Gacen, M. N. Șarohin, I. T. Șliomin, M. I. Nedelin, S. S. Biriuzov, V. A. Sudeț, A. M. Kușcev, F. E. Bokov, L. Z. Kotliar, F. G. Katkov, mareșalul P. A. Rotmistrov ș. a.); *Kinoletopis'*, mart 1944. *Členy pravitel'stva MSSR na ulice osvoboždionnogo goroda Bel'cy* (Кинолетопись, март 1944. Члены правительства МССР на улице освобожденного города Бельцы (rus.): Cronica cinematografică, martie 1944. Membrii Guvernului RSSM pe o stradă din orașul Bălți, 1944, Studioul Central de Filme Documentare), ANA, cinemateca, u. a. 1572; *Samyj žarkij avgust* (Самый жаркий

Armata Roșie a râurilor Nistru și Prut, acțiuni de luptă, distrugerile de război, intrarea Armatei Roșii în orașe din Basarabia și din Moldova de peste Prut – Soroca, Bălți, Cernăuți, Cetatea Albă, Tighina, Chișinău, Iași –, în lunile martie și august 1944, interacțiunile sovieticilor cu populația civilă, primele lucrări de reconstrucție și reluarea activității unor întreprinderi industriale. Au fost filmate numeroase scene și imagini de un realism frust cu prizonieri luați de sovietici, cadavre ale ostașilor inamicului, animale de tracțiune și obiecte personale rămase pe câmpul de luptă, tehnică germană scoasă din funcțiune.

Două pelicule, „Victoria pe direcția Sud” (1944) și „Un august fierbinte” (1969), conțin filmări ample, realizate în zona orașului Iași. Filmul „Victoria pe direcția Sud” este o cronică a mișcării unităților sovietice de tancuri, de cavalerie și de infanterie pe teritoriul Moldovei, a acțiunilor aviației și a luptelor chiar pe străzile orașului Iași, în special în zona Primăriei și a Palatului Administrativ și de Justiție (din 1955, Palatul Culturii). Filmul documentar „Un august fierbinte” turnat peste un sfert de veac de la consumarea evenimentelor încorporează fragmente de cronică despre intrarea unităților Armatei Roșii în orașele Soroca, Bălți, Cetatea Albă, Tighina, Iași, Chișinău, Galați, Constanța, Ploiești, București, Sofia (Bulgaria). În cuprinsul acestui film, demne de interes sunt secvențele cu aviatori americani eliberați din prizonierat de Armata Roșie în orașul Ploiești, cu priveliștile rafinărilor Ploiești și ale orașului București după bombardamente, cu fragmente din procesul în care a fost judecat Ion Antonescu ș. a.

Producția cinematografică documentară din perioada postbelică a avut în vedere o arie tematică vastă, circumscrisă de vizitele demnitarilor de stat, ale activiștilor partidului comunist și sindicali, ale unor reprezentanți de vază ai organizațiilor femeilor, de tineret și de pionieri din Republica Populară Română (RPR)/Republica Socialistă România (RSR) în RSSM, de întâlniri profesionale, evenimente sportive și culturale cum ar fi turneele trupelor teatrale, concertele, expozițiile de artă organizate în RSSM cu participarea artiștilor români.

În deceniul al șaselea și în prima jumătate a deceniului următor, au avut loc un șir de vizite ale delegațiilor române în RSSM cu ocazia unor sărbători legale în cele două state comuniste, întâietatea fiind deținută în acest sens de revoluția din Rusia, din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. Ediția a 34-a din decembrie 1955 a revistei „Moldova Sovietică” înglobează o secvență despre cursa de motociclism „Ștafeta prieteniei: Uniunea Sovietică – Republica Populară Română”, consacrată aniversării a 38-a a revoluției³. Motocicliștii au pornit din mai multe localități situate în diferite regiuni ale țării (Reșița, Oradea, Baia Mare, Vatra Dornei, Petroșani, Constanța), au staționat pe stadionul Giulești din București și în orașul Iași, și, în final, ștafeta a fost transmisă părții sovietice în stația de cale ferată Ungheni. Pe peliculă sunt înregistrate vederi ale străzilor orașului Iași și

азысм (rus.): *Un august fierbinte*), 1969, regizor Mihail Izrailev, studioul „Moldova Film”), ANA, cinemateca, u. a. 1074.

³ *Sovetskaja Moldavija. Kinojurnal № 34/dekabr’ 1955 god* (Советская Молдавия. Киножурнал № 34/декабрь 1955 год (rus): *Moldova Sovietică. Revistă cinematografică nr. 34/deceembrie 1955*, regizor Mihail Izrailev), ANA, cinemateca, u. a. 184. Fișa de montaj nr. 184, ANA, cinemateca, p. 202–203.

momente din timpul mitingului desfășurat în Piața Unirii, consacrat revoluției din Rusia, cu participarea membrilor Prezidiului RPR și a sportivilor motocicliști. În ziua de 7 noiembrie 1958, pe peronul Gării Ungheni, în prezența unui public numeros, a avut loc înmânarea festivă a obiectelor convenționale de către partea română, reprezentată de Ion Vaida, vice președinte al Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport al Consiliului de Miniștri al RPR, celei sovietice, reprezentată de P. I. Țincoburov, președinte al Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport al Consiliului de Miniștri al RSSM⁴.

Printre vizitele delegațiilor oficiale din România în RSSM, efectuate în deceniile șase și șapte ale secolului trecut, prin programul său deosebit de consistent se evidențiază aceea din noiembrie 1958. În revista cinematografică „Moldova Sov(i)etică”, ediția a 36-a din noiembrie 1958 – una dintre puținele în limba română, marea majoritate fiind realizate în limba rusă –, se relatează despre sosirea în RSSM a unei delegații din RPR condusă de Dumitru Gheorghiu, secretar al comitetului regional (județean) Iași al Partidului Muncitoresc Român⁵. Membrii delegației au fost salutați în Gara Ungheni de Chiril Iliășenco, șef de secție a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei CM (CC al PCM). Pe transparentul atârnat pe peretele Gării Ungheni putea fi citită inscripția în limba română cu litere rusești „Trăiască prietenia și colaborarea de nezdruccinat dintre noroadele sov(i)etic și român!”. În capitala RSSM, membrii delegației române au asistat la un concert prezentat pe scena Teatrului Moldovenesc de Stat Muzical-Dramatic „A. S. Pușkin”, iar la final au mulțumit pentru prestație „colectivului de artiști amatori ai Casei de Cultură din Bender” (orașul Tighina). În ziua de 7 noiembrie 1958 delegația română s-a aflat alături de conducerea Moldovei sovietice la tribunele instalate pe Piața Biruinței din orașul Chișinău și a privit cum treceau „coloane de oameni ai muncii din raioanele capitalei [RSSM]”. La Ungheni, o delegație de sportivi motocicliști români a transmis o adresă, care a fost rostită la mitingul organizat în cinstea sărbătorii. „Muncitorii din Ungheni au vorbit oaspeților despre succesele lor în întrecerea socialistă și despre marile transformări ce au avut loc în raion în timpul Puterii Sovietice”, se spune în film.

La 22 august 1956, o delegație de tineri români în frunte cu Constantin Amariei a sosit în RSSM pentru a celebra ziua de 23 August („sărbătoarea națională”, „Ziua Eliberării” (României), se spune în document). Cu această ocazie, pe peretele Gării Ungheni se putea vedea atârnat un panou de pânză cu inscripția în limba română, cu litere latine, „Salut solilor tineretului R.P.R.!” Grupul de oaspeți a fost întâmpinat în Gara Ungheni de A. C. Constantinov, prim secretar al Comitetului Central al Uniunii Leniniste Comuniste a Tineretului din Moldova (CC al ULCTM) („Suntem bucuroși să vă salutăm pe pământ moldovenesc [...]” spunea demnitarul), apoi s-a deplasat spre capitala RSSM. În fața hotelului „Moldova” din Chișinău delegația română a fost întâmpinată de un

⁴ Cf. *Sovetskaja Moldavija. Kinojurnal № 33/nojabr’ 1955 god* (Советская Молдавия. Киножурнал № 33/ноябрь 1955 год (rus.): *Moldova Sovietică nr. 32/noiembrie 1955*, regizor A. Litvin), ANA, cinemateca, u. a. 182. Fișa de montaj nr. 182, ANA, cinemateca, p. 191–192.

⁵ *Moldova Sov(i)etică nr. 36/no(i)embrie 1958* (regizor G. Prodan), ANA, cinemateca, u. a. 292. Fișa de montaj nr. 292, ANA, cinemateca, p. 87–88.

număr mare de cetățeni și a dansat împreună cu gazdele „jocul românesc Perinița”⁶. Peste doi ani a avut loc vizita în RSSM a lui Ion Cârcei, secretar al CC al Uniunii Tineretului Muncitor din RPR. În cadrul plenarei solemne a CC al ULCTM, consacrată aniversării a 40-a a ULCT din URSS, el a transmis ULCTM, „din partea tineretului din țara sa”, „drapelul prieteniei”⁷.

Subiectele economice arareori au fost tratate în corpul de documente descris în acest articol. Ocazional, a fost consemnată inserția stației de cale ferată Ungheni în traficul internațional de mărfuri (în special, mărfuri din țările democrației populare), intensificarea transportului feroviar odată cu sosirea primăverii și tranzitarea de mărfurile românești a acestui punct de cale ferată. Ediția a 11-a din martie 1959 a revistei cinematografice „Moldova Sov(i)etică” furnizează informație succintă despre exportul în Republica Populară Chineză prin stația de cale ferată Ungheni a unor tractoare construite în RPR⁸.

O secvență integrată în revista „Moldova Sovietică”, ediția a 25-a din august 1956, informa publicul despre întâlnirea din 13 august 1956 a locuitorilor raionului Cărpineni din RSSM, „reprezentanți ai obștimii și ai colhoznicilor”, și a unei „delegații din partea țăranilor”, sosită din raionul Huși al regiunii Iași în satul Leușeni din raionul Cărpineni. Oaspeții au fost întâmpinați cu inscripția „Bine ați venit!” în limba română cu litere latine. În film se spune că podul Leușeni este numit în popor „al prieteniei”, că gazdele i-au primit pe oaspeți ca pe „cei mai buni prieteni” și că delegația română a vizitat sate din raioanele Cărpineni și Leova. Prezentatorul nu menționează însă nici faptul că întâlnirea a fost ocazionată de finalizarea construcției podului pentru transportul rutier Leușeni, nici că cetățenii celor două state au colaborat în procesul de edificare a podului. Participanții la întâlnire performează ritualuri comuniste, pionierii sovietici leagă delegaților români, care erau persoane mature, cravate pionierești și transmit semenilor lor din România cadouri – o tobă și o goarnă ș. a.⁹.

În sens invers, o delegație a „oamenilor muncii din raionul Ungheni” a efectuat o vizită „la oamenii muncii din orașul Iași”, în cadrul Lunii Prieteniei Româno-Sovietice, fapt despre care se relatează în penultima secvență a ediției a 32-a din octombrie 1956 a revistei cinematografice „Moldova Sovietică”¹⁰. Delegația din RSSM a fost filmată la hotarul sovieto-român, apoi în timp ce a fost întâmpinată pe peronul Gării Iași de reprezentanți ai autorităților locale și salutată de către Vasile Gheorghe, prim

⁶ *Sovetskaja Moldavija*. № 26/sentjabr’ 1956 g. (Советская Молдавия. № 26/сентябрь 1956 г. (rus.): *Moldova Sovietică* nr. 26/septembrie 1956, regizor O. Ulițchi), ANA, cinemateca, u. a. 211. Fișa de montaj nr. 211, ANA, cinemateca, p. 1–2.

⁷ *Moldova Sov(i)etică* nr. 35/no(i)embrie 1958 (regizor F. (T.) Bocănescu), ANA, cinemateca, u. a. 291. Fișa de montaj nr. 291, ANA, cinemateca, p. 79.

⁸ *Moldova Sov(i)etică* nr. 11/martie 1959 (regizor A. Litvin), ANA, cinemateca, u. a. 309. Fișa de montaj nr. 309, ANA, cinemateca, p. 35–35 verso.

⁹ *Sovetskaja Moldavija*. № 25/avgust 1956 g. (Советская Молдавия № 25/август 1956 г. (rus.): *Moldova Sovietică* nr. 25/avgust 1956, regizor O. Ulițchi), ANA, cinemateca, u. a. 210. Fișa de montaj nr. 210, ANA, cinemateca, p. 57 verso – 58.

¹⁰ *Sovetskaja Moldavija* № 32/oktjabr’ 1956 (39 Oktjabr’) (Советская Молдавия № 32/октябрь 1956 (39 Октябрь) (rus.): *Moldova Sovietică* nr. 32/octombrie 1956 (al 39-lea Octombrie), regizor F. (T.) Bocănescu), ANA, cinemateca, u. a. 217. Fișa de montaj nr. 217, ANA, cinemateca, p. 32 verso – 33 verso.

vicepreședinte al Consiliului Popular al orașului Iași. În context, scoatem în evidență inscripția cu salutul de bun venit în Gara Iași „Добро пожаловать дорогие товарищи! Bine ați venit dragi oaspeți!” în limba rusă și în limba română cu litere latine, ceea ce o deosebește de lozinca menționată anterior, doar în limba română cu litere latine, și de altele, afișate în cadrul unor întâlniri ulterioare, când inscripțiile se vor face în trei „limbi”: rusă, română cu litere latine și „moldovenească” cu litere rusești. Grupul sovietic a efectuat o excursie la fabrica de antibiotice din oraș, unde s-a întâlnit cu directorul Ion Rotaru, care a povestit despre întreprindere. „Este cea mai mare întreprindere de producere a penicilinei din Europa, spune cu mândrie directorul fabricii Ion Rotaru. Fabrica a fost construită după proiectul inginerilor sovietici. Tot utilajul a fost construit în URSS și a fost montat de specialiști sovietici”, potrivit sursei. În timpul unei excursii prin oraș, Gheorghe Ungureanu¹¹ le-a vorbit membrilor grupului despre istoria urbei. În ultima secvență din același jurnal se relatează despre inaugurarea Casei de Cultură din satul Cioburciu, raionul Slobozia, eveniment la care au fost invitați artiști ai Orchestrei de Muzică Populară Radio din RPR. Aceștia au dat un concert pe scena așezământului cultural¹².

O secvență inclusă în ediția a 16-a din mai 1960 a revistei cinematografice „Moldova Sov(i)etică” îi informa pe spectatori despre vizita unei delegații din regiunea Galați, RPR, în raionul Vulcănești al RSSM¹³. Secvența începea cu mențiunea despre „vechea prietenie”, care îi leagă pe „truditorii raionului Vulcănești de vecinii lor, locuitorii regiunii [„oblasti”] Galați a RPR”. Lozinca „Bine ați venit!” în limba română era scrisă cu litere latine. Delegația a fost salutată de N. E. Gaponov, prim secretar al comitetului raional Vulcănești al PCM. Oaspeții au vizitat ferma de vite a kolhozului „Sovetskij Dunaj” și ferma de porcine a gospodăriei colective „30 let Oktjabrja”, au luat cunoștință de construcția Casei de Cultură în colhozul „Sovetskij pograničnik” și de starea economică a sovhozului „Ciumai”¹⁴. În sovhozul „Ciumai”, satul Vinogradovca, în cinstea oaspeților s-a dat o masă; delegația din România și gazdele au dansat „Perinița”.

Schimbările culturale româno-sovietice din a doua jumătate a anilor 1950 – începutul anilor 1960, ilustrate de un șir de evenimente – concertul orchestrei conduse de Sergiu Malagamba pe Stadionul Republican din orașul Chișinău, în fața a 15 mii de spectatori, turneul actorilor Teatrului Național „Ion Luca Caragiale” din București la Chișinău și al Orchestrei Radioteleviziunii Române avându-l ca solist pe Luigi Ionescu,

¹¹ În film Gheorghe Ungureanu este numit „scriitor”, în realitate fiind vorba despre cunoscutul arhivist Gheorghe Ungureanu, director al Arhivelor Statului din Iași între anii 1941–1969, care s-a remarcat și printr-o prodigioasă activitate publicistică și literară. Victor Spinei, Dorina N. Rusu (coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, Vol. V (S-Z), Editura Karl A. Romstorfer a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, p. 383–384.

¹² *Sovetskaja Moldavija* № 32/oktjabr’ 1956 (39 Oktjabr’) (Советская Молдавия № 32/октябрь 1956 (39 Октябрь) (rus.): *Moldova Sovietică* nr. 32/octombrie 1956 (al 39-lea Octombrie), regizor F. (T.) Bocănescu), ANA, cinemateca, u. a. 217. Fișa de montaj nr. 217, ANA, cinemateca, p. 33 verso – 34 verso.

¹³ *Moldova Sov(i)etică* nr. 16/mai 1960 (regizor I. Tihonov), ANA, cinemateca, u. a. 351. Fișa de montaj nr. 351, ANA, cinemateca, p. 72–73.

¹⁴ *Sovetskij Dunaj* (rus.) – Dunărea sovietică; *30 let Oktjabrja* (rus.) – 30 de ani ai Revoluției din Octombrie; *Sovetskij Pograničnik* (rus.) – grănicerul sovietic.

concertul violonistului Ștefan Ruha la Filarmonica din Chișinău –, s-au bucurat de o prezentare amplă în revista cinematografică „Moldova Sovietică”¹⁵. Reține atenția turneul în RSSM al trupei Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași. La sosire în Gara Chișinău artiștii ieșeni au putut citi pe transparentul atârnat pe peretele gării adresarea în limba română cu litere latine „Bine ați venit, dragi prieteni!”. Ei au fost întâmpinați cu buchete uriașe de flori de un număr mare de oameni entuziași. Trupa a fost salutăată de ministrul Culturii al RSSM Artiomi Lazarev. A urmat discursul de răspuns al lui Ion Pas, prim viceministru al Culturii al RPR. Prima piesă jucată în cursul turneului de 20 zile al trupei din Iași a fost „Chirița în provincie” de Vasile Alecsandri, pe scena Teatrului Moldovenesc de Stat Muzical–Dramatic „A. S. Pușkin” din Chișinău. Gazdele l-au ales pe actorul Chiril Ștârbul (Știrbu) să-i salute pe oaspeți înainte de începerea spectacolului. Chiril Ștârbul venise la Chișinău împreună cu trupa teatrului din Tiraspol, dislocat după 28 iunie 1940 în capitala nou createi RSS Moldovenești, era cunoscut între altele pentru interpretarea rolului lui V. I. Lenin și era angrenat în structurile de conducere ale RSSM. Rolul Chiriței a fost interpretat de Miluță Gheorghiu. Publicul chișinăuian a primit cu multă căldură prestația artiștilor români¹⁶.

În anii 1950–1960, în RSSM s-au organizat expoziții cu tematică literară, de pictură, de obiecte de artizanat ale artiștilor din RPR/RSR. Expoziția de arte plastice consacrată aniversării a 120-a a nașterii scriitorului Ion Creangă cuprindea picturi cu mănăstirea Secu și cetatea Neamț, cu pădurea Pașcani, cu imobile legate de biografia ilustrului povestitor. Într-o secvență cinematografică despre expoziție Ion Creangă era numit „scriitor clasic moldovean”, iar în fișa de montaj a filmului era menționat „portretul sculptural al lui Ion Stepanovici Creangă”¹⁷.

Una dintre ultimele pelicule despre România, turnate în RSSM, intitulată „Barajul”, este o consemnare a principalelor lucrări de construcție-montare a nodului hidrotehnic Stânca-Costești (format din baraj, centrală hidroelectrică și bazin de acumulare). La solemnitățile ocazionate de derularea proiectului se face remarcată prezența lui Ion Iliescu, candidat la poziția de membru al Comitetului Executiv Politic al CC al PCR, prim secretar al Comitetului Județean Iași al PCR¹⁸.

Analiza acestei categorii de surse conduce spre concluzia despre rolul proeminent jucat de RSSM în propagarea, în România, a modelului sovietic de organizare socială. Primele ținte pe acest traseu erau orașul Iași și Moldova de peste Prut. Delegațiile române

¹⁵ *Sovetskaja Moldavija* № 26/sentjabr’1957 (Советская Молдавия № 26/сентябрь 1957 (rus.): *Moldova Sovietică nr. 26/septembrie 1957*, regizor F. (T.) Bocănescu), ANA, cinemateca, u. a. 247. Fișa de montaj nr. 247, ANA, cinemateca, p. 94 – 95 verso; *Sovetskaja Moldavija* № 11, april’ 1958 (Советская Молдавия № 11/апрель 1958 (rus.): *Moldova Sovietică nr. 11/aprilie 1958*, regizor Mihail Izrailiev), ANA, cinemateca, u. a. 268; *Moldova Sov(i)etică nr. 22/avgust 1961* (regizor O. Ulițchi), ANA, cinemateca, u. a. 393. Fișa de montaj nr. 393, ANA, cinemateca, p. 76 verso – 77.

¹⁶ *Moldova Sov(i)etică nr. 28/octombrie 1957* (regizor G. Prodan), ANA, cinemateca, u. a. 248. Fișa de montaj nr. 248, ANA, cinemateca, p. 97–99.

¹⁷ *Sovetskaja Moldavija* № 9/mart 1957 g. (Советская Молдавия № 9/март 1957 г. (rus.): *Moldova Sovietică nr. 9/martie 1957*, regizor V. Lâsenco), ANA, cinemateca, u. a. 231. Fișa de montaj nr. 231, ANA, cinemateca, p. 12 verso–13.

¹⁸ *Plotina* (Плотина (rus.): *Barajul*, 1979, regizori P. Ungureanu & T. Bocănescu), ANA, cinemateca, u. a. 1956. Fișa de montaj nr. 1956, ANA, cinemateca.

sunt invitate în RSSM pentru a lua cunoștință de „succesele”, de „realizările oamenilor muncii” dintr-un raion oarecare sau ale „poporului moldovenesc” în ansamblu și despre „marile transformări”, calificate drept pozitive, ce s-au produs în Basarabia în anii regimului comunist. Diferențele puteau să atingă doar locul întâlnirilor sau componența grupurilor participante, nu însă ideile de bază ale discursului formulat de sovietici. În anii 1950/60 filmul documentar prezenta participarea unui număr mare de cetățeni de rând la schimburi și nu eluda componenta de spontaneitate, căldura întâlnirilor umane. Producția de film din URSS/RSSM tindea să inculce, pe fundalul afinităților ideologice și culturale, percepția evoluției armonioase a relațiilor dintre cele două state. Se emitea repetitiv aserțiunea despre „vecinătatea” și mai ales despre (vechea) „prietenie” a locuitorilor de pe malurile Prutului. Hotarul româno-sovietic a devenit acum „al prieteniei”, podul Leușeni construit peste râul Prut este „al prieteniei”, simbolurile pe care și le înmânează delegațiile sunt „ale prieteniei”, acțiunile sportive, de asemenea. Afirmatiile apăsate și redundante privind „legăturile de prietenie” pot fi interpretate drept substitut ideatic la care recurg sovieticii pentru identitatea etno-culturală a românilor trăitori în Basarabia și în România. Plauzibilă cu referire la anii 1950 – începutul anilor 1960, ideea de „concordie” nu mai era valabilă în perioada următoare, nici măcar formal, la nivelul conducerii celor două state socialiste. Cineaștii sovietici nu au vorbit niciodată deschis despre incoerența raporturilor economice și politice româno-sovietice și despre tensiunile dintre cele două state. Contradicțiile se întrevăd, totuși, în filmele turnate în deceniile opt și nouă ale secolului trecut. În deceniile opt și nouă aveau să prevaleze referirile la România precomunistă, negative, colaborarea sovieto-română avea să fie menționată în sensul perpetuării rolului mimetic al țării satelit, iar apariția pe ecran a cetățeanului de rând, construită mult mai riguros decât în trecut, avea să fie puternic redusă.

**The city of Iasi on the map of Romanian-Soviet relations,
reflected in the cinematographic production of the Moldavian SSR**
(Abstract)

Keywords: film archive, the Jassy–Kishinev offensive in World War II; the consolidation of the communist regime in Romania; political, economic, and cultural Romanian-Soviet ties.

This article originated in the author's intention to offer researchers in social sciences and humanities, in general, and historians with concerns for the past of the city of Jassy, in particular, an overview of a category of sources still underutilized, namely that of cinematographic documents. For the historiography of the last decades, filmic sources have shown their usefulness both in terms of recovering facts and for imagining and reconstructing geographical and habitat spaces, states of mind, behavioural and characterological peculiarities of social actors. A review of the documentary films and cinematographic magazines in the custody of the archives of the Republic of Moldova undertaken by us in recent years allowed the identification of several dozen documents on subjects related to Romania during communism and Romanian-Soviet relations. As a result, the idea of the remarkable presence on the map of Romanian-Soviet interactions of the

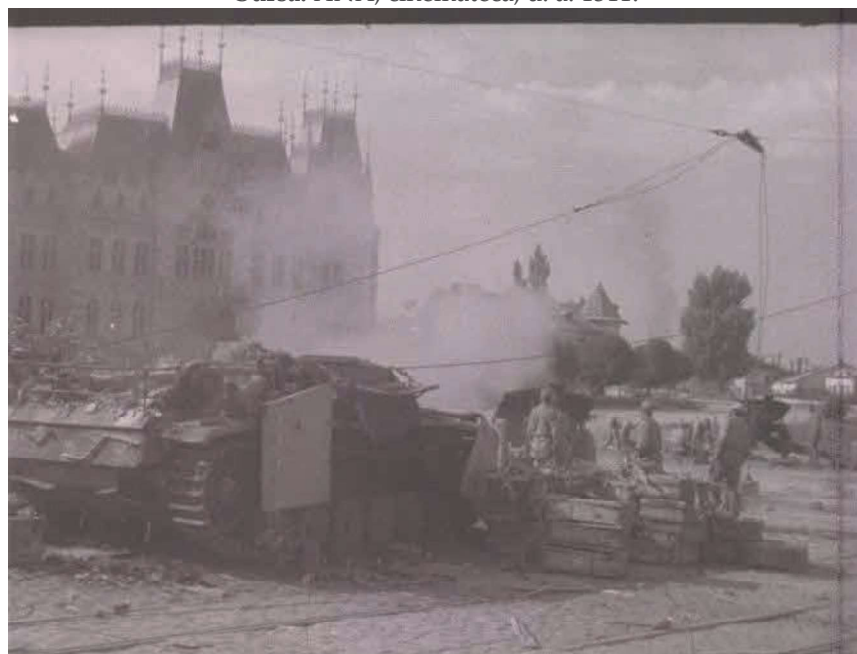
localities of Jassy, Galați, Kishinev, Ungheni, Vulcănești and adjacent areas took shape. In what follows, we provide a description of the films kept at the National Archives Agency, which highlight Romanian-Soviet relations and moments from the political, social-economic, and cultural life of the city of Jassy.

ILUSTRĂȚII

1. Trupe sovietice în orașul Iași, în august 1944.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 1311.

2. Trupe sovietice în orașul Iași, în august 1944.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 1311.

3. Trupe sovietice în orașul Iași, în august 1944.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 1311.

4. Trupe sovietice în orașul Iași, în august 1944.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 1311.

5. Prizonieri luați de sovietici pe o stradă din orașul Iași, 1944.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 1311.

6. „Ștafeta prieteniei româno-sovietice” în orașul Iași, în noiembrie 1955.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 184.

7. Secretarul comitetului regional Iași al Partidului Muncitoresc Român Dumitru Gheorghiu pe peronul Gării Ungheni în timpul unei vizite în RSSM.
Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 292.

8. Moment din timpul vizitei oficiale a unui grup de tineri români în RSSM.
Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 211.

9. Delegație din raionul Huși, regiunea Iași, trece „podul prieteniei” în apropiere de satul Leușeni, în august 1956.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 210.

10. Moment din timpul vizitei în RSSM, în august 1956, a unei delegații din raionul Huși, regiunea Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 210.

11. Moment festiv din timpul vizitei unei delegații din regiunea Galați, RPR, în raionul Vulcănești al RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 351.

12. Masă oferită în cinstea delegației române în gospodăria „Ciumai” din raionul Vulcănești, RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 351.

13. Dansul „Perinița” jucat de oaspeții români și de gazdele lor din gospodăria „Ciumai”, raionul Vulcănești, RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 351.

14. Dansul „Perinița” jucat de oaspeții români și de gazdele lor din gospodăria „Ciumai”, raionul Vulcănești, RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 351.

15. Delegație din RSSM în excursie la fabrica de antibiotice din orașul Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 217.

16. Directorul fabricii de antibiotice din Iași Ion Rotaru oferă informații despre întreprindere unui grup de excursanți sovietici.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 217.

17. Directorul Arhivelor Statului din Iași Gheorghe Ungureanu vorbește în fața unei delegații sosite din RSSM despre istoria orașului Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 217.

18. Directorul Arhivelor Statului din Iași Gheorghe Ungureanu vorbește în fața unei delegații sosite din RSSM despre istoria orașului Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 217.

19. Vedere de sus a orașului Iași.
Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 217.

20. Întâmpinarea actorilor Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași pe peronul Gării Chișinău.
Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.

21. Transparent pe fațada Gării Chișinău, afișat cu ocazia sosirii în turneu a actorilor Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.

22. Întâmpinarea actorilor Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași în Gara Chișinău, în timpul turneului trupei în RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.

23. Întâmpinarea actorilor Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași în Gara Chișinău, în timpul turneului trupei în RSSM.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.

24. Actorul Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași Miliuță Gheorghiu în timpul turneului trupei la Chișinău.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.

25. Piesă „Chirița în provincie” de Vasile Alecsandri jucată la Chișinău de actorii Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași.

Sursa: ANA, cinemateca, u. a. 248.